

**Behandling af erstatningskrav omfattet af retsplejelovens
§ 1018 a, stk. 2, 1. led, i sager, hvor der er idømt fængselsstraf**

1. Indledning

Denne meddelelse fastsætter retningslinjer for behandling af erstatningskrav omfattet af retsplejelovens § 1018 a, stk. 2, 1. led, i sager, hvor der opstår spørgsmål om, hvorvidt en anvendt frihedsberøvelse står i rimeligt forhold til en idømt fængselsstraf.

2. Retsplejelovens § 1018 a, stk. 2

Retsplejelovens § 1018 a, stk. 2, har følgende ordlyd:

”Selv om betingelserne for at yde erstatning efter stk. 1 ikke er opfyldt, kan erstatning ydes, såfremt den under sagen anvendte frihedsberøvelse ikke står i rimeligt forhold til strafforfølgningens udfald eller det af andre særlige grunde findes rimeligt.”

I betænkning nr. 801/1977 om erstatning i anledning af strafferetlig forfølgning hedder det blandt andet (betænkningen side 38 f.):

”Et særligt problem opstår, hvor frifindelsen (eller påtaleopgivelsen) kun er delvis, således at der frifindes for nogle forhold, men domfældes for andre...
...

En fakultativ bestemmelse åbner ligeledes bedre mulighed for en konkret vurdering af, hvorvidt forholdet mellem de iværksatte strafforfølgningsskridt og den endelige sanktion kan begrunde erstatning i den enkelte sag.

Afgrænsningen af en sådan fakultativ bestemmelses område bør som anført knyttes til det forhold, at de anvendte straffeprocessuelle foranstaltninger har været af mere indgribende karakter end den påfølgende sanktion; at der med andre ord er sket en tilsidesættelse af proportionalitetsgrundsætningen. På den anden side egner kriteriet ”mere indgribende” sig efter udvalgets opfattelse ikke til optagelse i lovens tekst. Selv om der i visse tilfælde ikke vil være tvivl om, hvorvidt betingelsen er opfyldt (f.eks. hvor otte måneders varetægt efterfølges af fire måneders fængsel), vil det i mangfoldige andre situationer være vanskeligt at måle indgrebet med sanktionen (f.eks. ved påtalefrafald eller betinget dom med visse vilkår, dom til anbringelse under åndssvageforsorgen o.a.).

Udvalget har derfor (jfr. udkastet § 1018 a, stk. 2) foretrukket en anden formulering:

”...den under sagen anvendte frihedsberøvelse ikke står i rimeligt forhold til strafforfølgningens udfald”.

Som vejledende momenter for det skøn, der herefter skal udøves i anvendelsen af den foreslåede bestemmelse, kan der bl.a. peges på følgende:

Erstatning må i almindelighed være udelukket (eller nedsættes), hvor sigtede selv har foranlediget indgrebet.

Erstatning må ligeledes være udelukket i det omfang, indgrebet (især varetægt) er afgørende for, at den mildere sanktion overhovedet vælges.

Herudover er det en forudsætning for erstatning, at der kan påpeges et klart misforhold mellem på den ene side det processuelle indgreb og på den anden side sagens karakter og det påsigtede forholds grovhed. – I de ovennævnte klare tilfælde, hvor sanktionen er umiddelbart sammenlignelig med tvangsforanstaltningen (f.eks. hvor 8 måneders varetægt efterfølges af 4 måneders ubetinget fængsel), vil erstatning relativt ofte kunne gives, idet sanktionen i disse tilfælde i højere grad er udtryk for en egentlig vurdering af forholdets grovhed end ved andre sanktioner som f.eks. påtalefrafald på vilkår.

...

I bemærkningerne til det forslag til retsplejelovens § 1018 a, stk. 2, der blev vedtaget ved lov nr. 243 af 8. juni 1978, og som uændret fortsat er gældende, fremgår blandt andet (FT 1977-78, Tillæg A, spalte 2400-2401):

”Stk. 2 indeholder en generel udvidelse af muligheden for at tilkende erstatning i anledning af straffeprocessuel frihedsberøvelse. I modsætning til stk. 1 er der tale om en fakultativ regel. Erstatning kan tilkendes, uanset at strafforfølgningen ikke er mundet ud i frifindelse eller påtaleopgivelse, såfremt der består et misforhold mellem den under sagen anvendte frihedsberøvelse og den senere idømte sanktion. Justitsministeriet kan tiltræde udvalgets bemærkninger i betænkningen side 38-39 om de momenter, som der bør lægges vægt på ved udøvelse af skønnet over, om erstatning skal ydes. Herefter må det i almindelighed være en forudsætning for erstatning, at der kan påvises et klart misforhold mellem på den ene side det processuelle indgreb og på den anden side sagens karakter og det påsigtede forholds grovhed.”

Det er ikke i bestemmelsens forarbejder nærmere angivet, hvornår der i almindelighed må antages at foreligge et klart misforhold mellem en anvendt frihedsberøvelse og strafforfølgningens udfald. Det beror således i hvert enkelt tilfælde på en konkret vurdering, om den under straffesagen anvendte frihedsberøvelse står i et sådant klart misforhold til sagens udfald, at der bør ydes erstatning.

Hidtil har Rigsadvokaten som udgangspunkt ydet erstatning efter bestemmelsen i sager, hvor frihedsberøvelsen har oversteget den idømte straf med ca. 50 %. Omvendt har Rigsadvokaten som udgangspunkt afvist at yde erstatning i sager, hvor frihedsberøvelsen ikke har oversteget den idømte straf med ca. 50 %.

3. Højesterets dom af 4. maj 2009 (U.2009.2095H)

I sagen var den erstatningssøgende ved Østre Landsrets anke dom af 14. februar 2006 straffet med fængsel i 1 år. Han havde i forbindelse med strafforfølgningen i sagen været varetægtsfængslet fra den 14. december 2004 til den 14. februar 2006, heraf 35 dage i isolation, hvorfor der medfør af straffelovens § 86, stk. 1, skulle afkortes 1 år og 75 dage i den idømte fængselsstraf. Frihedsberøvelsen oversteg således den idømte straf med 75 dage, svarende til ca. 20 procent.

Erstatningssøgende fremsatte på den baggrund krav om erstatning i medfør af retsplejelovens § 1018 a, stk. 2, 1. led, for uberettiget frihedsberøvelse i den pågældende periode.

Under den administrative behandling af erstatningskravet afviste statsadvokaten, at den anvendte frihedsberøvelse stod i misforhold til den idømte straf, og fandt på denne baggrund ikke grundlag for at yde erstatning. Rigsadvokaten tiltrådte statsadvokatens afgørelse.

Erstatningssøgende begærede herefter kravet indbragt for retten.

Under den retlige behandling af erstatningskravet frifandt Københavns Byret anklagemyndigheden for erstatningssøgendes påstand om erstatning. Erstatningssøgende ankede dommen til Østre Landsret, der ved anke af 7. oktober 2008 fandt, at erstatningssøgende i medfør af retsplejelovens § 1018 a, stk. 2, havde et berettiget krav på erstatning for frihedsberøvelse i 75 dage.

Af landsrettens præmisser fremgår følgende:

”Ved Østre Landsrets dom af 14. februar 2006 blev [erstatningssøgende] i det væsentligste frifundet for sagens hovedforhold, der vedrørte bestilling af ikke under 500 kg. hash med henblik på videreoverdragelse. Den af Københavns Byret idømte straf på fængsel i 3 år og 6 måneder blev efter resultatet af skyldbedømmelsen i hovedforholdet nedsat til fængsel i et år.

I hvert fald under de omstændigheder findes den under sagen anvendte frihedsberøvelse ikke at stå i rimeligt forhold til sagens udfald, hvorfor [erstatningssøgende] findes at have et berettiget krav på erstatning i medfør af retsplejelovens § 1018 a, stk. 2, for den tid, han har siddet varetægtsfængslet ud over ét år i overensstemmelse med den derom nedlagte påstand ...”

Rigsadvokaten ansøgte Procesbevillingsnævnet om tilladelse til at indbringe sagen for Højesteret med påstand om frifindelse og med henblik på Højesterets stillingtagen til rækkevidden af retsplejelovens § 1018 a, stk. 2, under hensyn til, at anklagemyndigheden i medfør af retsplejelovens kapitel 93 a løbende tager stilling til et større antal sager, der er omfattet af denne bestemmelse.

Højesteret stadfæstede den 4. maj 2009 landsrettens dom. Af Højesterets præmisser fremgår følgende:

”[Erstatningssøgende] blev ved Østre Landsrets anke af 14. februar 2006 straffet med fængsel i 1 år. Han havde indtil da været varetægtsfængslet fra den 14. december 2004, heraf i isolation indtil den 17. januar 2005. I medfør af straffelovens § 86, stk. 1, skulle der herefter afkortes 1 år og 75 dage i den idømte fængselsstraf. Frihedsberøvelsen overstiger således straffen med 75 dage.

Højesteret tiltræder, at frihedsberøvelsen ikke står i rimeligt forhold til strafforfølgningens udfald, jf. retsplejelovens § 1018 a, stk. 2, 1. led, og at [erstatningssøgende] derfor har krav på erstatning for frihedsberøvelse i 75 dage.”

4. Retningslinjer for behandling af erstatningskrav omfattet af retsplejelovens § 1018 a, stk. 2, 1. led, i sager, hvor der opstår spørgsmål om, hvorvidt en anvendt frihedsberøvelse står i rimeligt forhold til en idømt fængselsstraf

I lyset af Højesterets dom af 4. maj 2009 (U.2009.2095H) fastsættes følgende retningslinjer for afgørelse af erstatningskrav omfattet af retsplejelovens § 1018 a, stk. 2, 1. led, i sager, hvor der er idømt frihedsstraf:

Med mindre særlige omstændigheder gør sig gældende i den konkrete sag, bør der som udgangspunkt ydes erstatning, hvis den anvendte frihedsberøvelse under straffesagens behandling overstiger den idømte fængselsstraf med mere end 15 procent.

Retningslinjerne har alene vejledende karakter. Afgørelsen af, om der foreligger et erstatningsbegrundende misforhold mellem den under sagen anvendte frihedsberøvelse og den idømte fængselsstraf, skal træffes på grundlag af en konkret vurdering i hver enkelt sag.

Når det skal vurderes, om der skal ydes erstatning i medfør af retsplejelovens § 1018 a, stk. 2, som følge af, at den under sagen anvendte frihedsberøvelse ikke står i rimeligt forhold til strafforfølgningens udfald, er det længden af den udmålte straf, der er afgørende, hvorfor det som udgangspunkt ikke kan tillægges betydning, at den erstatningssøgende gør gældende, at han ville være prøveløsladt, hvis ikke han havde været varetægtsfængslet. Det fremgår af U 2000.532 H, hvor Højesteret udtalte, at der efter bestemmelsens ordlyd og forarbejder ikke er grundlag for at tage hensyn til den ændring af afsøgningslængden, som vil indtræde ved en løsladelse på prøve.

Opmærksomheden henledes i øvrigt på, at det i hver enkelt sag skal overvejes, om det af andre særlige grunde findes rimeligt at yde erstatning i medfør af retsplejelovens § 1018 a, stk. 2, 2. led.

5. Erstatningens størrelse

Erstatning efter retsplejelovens § 1018 a, stk. 2, skal ydes for den fulde periode, hvormed den under straffesagen anvendte frihedsberøvelse overstiger den idømte straf.

Erstatningen skal opgøres efter de administrativt fastsatte takster i min årlige meddelelse om erstatning i anledning af strafferetlig forfølgning, med mindre ganske særlige forhold kan begrunde en fravigelse, jf. U 1997.776 H. Der henvises i øvrigt til Anklagemyndighedens Årsberetning 1998/1999, bind 2, side 43.

Der skal som udgangspunkt ikke ydes erstatning med høj takst for frihedsberøvelsens 1. døgn. Den høje takst for 1. døgn frihedsberøvelse ydes for det særlige ubehag, den erstatningssøgende oplever ved at blive revet ud af sin hverdag i forbindelse med iværksættelse af indgrebet. Dette særlige ubehag vil der i almindelighed ikke være grundlag for at kompensere for, når den erstatningssøgende er idømt

en fængselsstraf, og den erstatningspådragende del af frihedsberøvelsen har umiddelbar tilknytning til denne. Der henvises til princippet i U 2005.1657 V.

Det bemærkes, at det i sager omfattet af retsplejelovens § 1018 a, stk. 2, skal overvejes, om den erstatningssøgende selv har givet anledning til foranstaltningen på en sådan måde, at erstatningen bør bortfalde eller nedsættes, jf. retsplejelovens § 1018 a, stk. 3.

Det er i denne forbindelse afgørende, om en eventuel ”egen skyld” kan siges at have været årsag til hele den periode, hvor den pågældende har været frihedsberøvet, eller om den omvendt kun er årsag til en del af denne periode. I sidstnævnte tilfælde vil der uanset ”egen skyld” kunne være grundlag for erstatning for den periode, der ligger ud over den idømte frihedsstraf. Ikke enhver oprindelig mistankepådragende adfærd eller uforsigtighed forud for strafforfølgningen, eller i straffesagens indledende faser, fører i sig selv til nedsættelse eller bortfald af erstatning efter retsplejelovens § 1018 a, stk. 3.

6. Ikrafttræden mv.

De i medfør af denne meddelelse fastsatte retningslinjer for behandling af erstatningskrav omfattet af retsplejelovens § 1018 a, stk. 2, i sager, hvor der er idømt fængselsstraf, finder anvendelse for alle ikke allerede endeligt afgjorte erstatningskrav.

Jørgen Steen Sørensen